

ВІДГУК

**офіційного опонента доктора філологічних наук, доцента
Гальчук Оксани Василівни на монографію (дисертацію)
Швець Алли Іванівни «Жінка з хистом Аріадни: Життєвий світ
Наталії Кобринської в генераційному, світоглядному і творчому
вимірах», подану на здобуття наукового ступеня доктора філологічних
наук за спеціальністю 10.01.01 – українська література**

Із часу збагачення історико-біографічних студій просопографічним методом, що уможливив розгляд особи в усій сукупності її індивідуальних рис та взаємин з оточенням, такі праці стали частиною наукового дискурсу. Їх результативність оприявлена в монографіях останніх десятиліть серії «Особистість і доба»: «Леся Українка» (2003) Марії Кармазіної, «Володимир Винниченко» (2005) С. Кульчицького і В. Солдатенка, «Павло Чубинський» (2005) Д. Чередниченка, «Тарас Шевченко та його доба» (2013) Р. Симоненка і В. Берестенка, у працях П. Рихла «Поетика діалогу. Творчість Пауля Целана як інтертекст» (2005), Оксани Забужко «Notre Dame d'Ukraine: Українка в конфлікті міфологій» (2007), Є. Нахліка «Пантелеймон Куліш: Особистість, письменник, мислитель» (2007) та ін. Цей далеко не повний (де і альтернативні, і з розряду інтелектуальних провокацій) перелік сигналізує, що пізнання Особистості через епоху та Епохи через особистість триває.

Поява монографії Алли Іванівни Швець зумовлена прагненням збагнути людський образ письменниці крізь призму інтелектуального оточення, щоб осягнути дух її часу та, як зазначає авторка, детабулювати знакові «сюжети» її життєпису. Відтак маємо першу в нашому літературознавстві системну працю про життя і творчість Кобринської на тлі широкої панорамної картини формування модерністських тенденцій, пошуків нової художньої мови, становлення українського фемінізму. Попри численні, але переважно спорадичні дослідження, присвячені Кобринській, А. І. Швець стала піонером сучасного синкретичного інтелектуального, але не портрета, а епічного полотна, у якому відтворюється драма життєва людини і письменниці.

Тема монографії (дисертації) А. І. Швець актуальна, відповідає нагальним завданням нашого літературознавства і пов'язана з пріоритетними напрямками сучасних досліджень – потребою виструнчення канону, необхідністю введення в науковий обіг раніше не аналізованих текстів, щоб з'ясувати, як вони корелюють із традицією і поступом модернізму; ревізією критичного доробку та означення нових напрямів подальших біографічних, літературознавчих й історико-культурологічних студій доби порубіжжя.

Окрім магістральної – створити комплексну інтелектуальну біографію Кобринської, – А.І.Швець ставить за мету розв'язати низку супровідних, але так само важливих завдань, спрямованих на об'єктивне відтворення й аналіз літературного, ідеологічного, світоглядного та життєвого контекстів, у яких сформувалась особистість і творчість зачинательки українського фемінізму.

За об'єкт дослідження обрано весь текстовий обшир Кобринської: художні, публіцистичні та літературно-критичні твори, передмови, рецензії, переклади тощо, зміст яких увиразнюється на тлі аналізу художньої творчості.

та листування сучасників письменниці. На відміну від традиційної для соцреалізму практики «стереотипних регламентацій» (с. 24), стратегією біографічного дискурсу А.І.Швець стає опертя на солідну джерельну базу, де орієнтація на документалістику поєднується зі свободою інтерпретації.

Введення до наукового обігу значного корпусу документальних матеріалів є одним із численних чинників наукової новизни проведеного дослідження, найважливішими серед яких є розгляд постаті письменниці крізь складну призму різноманітних вимірів, завдяки яким, врешті, визначаються нові стратегії кобринськознавчого дискурсу в руслі тенденцій сучасної біографістики. Тож наукова новизна дисертації не викликає сумнівів.

Означивши предметом своєї наукової студії генераційні, світоглядні, психодуховні і творчі особливості буття Кобринської та характерні жанрово-стильові, ідейно-тематичні, ейдологічні риси її творів, А. І. Швець спирається на критично освоєні результати і висновки праць українських та зарубіжних науковців, застосовує комплекс із класичних і новітніх методів дослідження.

Чітка і логічна структура монографії (дисертації) зумовлена означеними авторкою вимірами дослідження постаті Кобринської, що стали певною «оптикою» кожного з розділів. При цьому А.І.Швець (і це, безумовно, плюс праці) віддає перевагу не їх диференціації, а синтезу задля стереоскопічного відтворення єдності, яку витворює множинність життєписів письменниці. У чотирьох розділах праці здійснюється ґрунтовне і послідовне «занурення» в обставини й атмосферу, у яких формувалася і шукала способів реалізації Кобринська як заспівувачка жіночого руху, письменник, особистість.

Перший розділ («Наталія Кобринська у світлі генераційної ідентичності (на матеріалі мемуаристики та авторепрезентації)») є своєрідною і вкрай необхідною преамбулою для розуміння феномену письменниці, яка майже завжди перебувала в ситуації або *inter*, або *versus*: між «паннами» і «дівчатами», між Галичиною і Наддніпрянщиною як певними духовними просторами, між реалізмом і модернізмом, між самопожертвою і роллю тієї, яку «приносять у жертву». І.А.Швець аргументовано доводить, що витoki духовного сирітства, «незручності» і відчуженості Кобринської – у її сприйнятті спадкоємності родинної традиції «необхідним засобом нашого національного розвою» (с. 158), у культивуванні «ближнього кола», втративши яке, вона відчайдушно намагалась віднайти його в «дальному» колі, насамперед генераційному. Але, віддаючи перевагу ідеї, а не політичним партіям, сповідуючи філософію чину, якою були продиктовані її «маскулінні» рішення в поворотні моменти життя і творчості, не боячись іти не тільки в ногу з часом, а випереджувати його, письменниця прожила «текст» міфічної Аріадни до його фінального епізоду, коли, означивши рятівний дороговказ Тесеєві, вона не змогла залишитися з ним, бо була офірована богам. Тож Кобринська уповні відчула самотність перших і непоступливих.

Невідповідність духовного і соціопростору психоукладові й широким суспільно-інтелектуальним інтенціям Кобринської як причини мистецького та особистісного відчуження від генераційної спільноти зумовлюють її великі і малі «кризи» в світоглядному, інтелектуальному і творчому контекстах, які А.І.Швець розкриває в наступних розділах дисертації. На особливу увагу

заслуговує системність дослідницької інтерпретації, чіткість запропонованих типологій і визначень, постійний діалог із попередниками і сучасниками щодо осмислення доробку письменниці, де, виважуючи критичні оцінки крізь призму сучасних методологій, дисертантка відтворює обриси авторської художньої картини світу. А. І. Швець окреслює ключові моменти, як-от: події-чинники біографічного дискурсу; світоглядні константи фемінізм, європеїзм, націоналізм і способи їх вираження (у другому розділі «Світоглядні константи Наталії Кобринської: фемінізм, європеїзм, націоналізм»), вектори непростих взаємин письменниці з її інтелектуальним оточенням різних поколінь (розділ третій «Наталія Кобринська та її інтелектуальне оточення»), які структурують простір буття письменниці і по-особливому сприймаються на тлі доби.

Варто відзначити вміння дисертантки тлумачити художні твори, глибоко відчувати їхню фактуру, текст, підтекст і контекст, продемонстровані в четвертому («Художня проза Наталії Кобринської: творча еволюція, проблематика, поетика») найвагомішому розділі монографії. Кожен із періодів творчості постає в інтерпретації А.І.Швець об'єктом ретельного вивчення крізь призму проблемно-тематичних аспектів, художньо-стильових і жанрових маркерів, в оцінці яких критично осмислено «багатоголосся» реципієнтів – самої Кобринської і дослідників її доробку, – щоб запропонувати власне бачення творчого феномену письменниці, руйнуючи, насамперед, стереотип його стильової однотипності. Саме в цьому розділі переконливо доведено, що відчуження як відчуття і самопочуття письменниці стає фактом. Адже видавничо-критична рецепція текстів Кобринської (особливо пізнього періоду) ще раз увиразнює думку М. Жулинського про ідеологічну пастку, у якій опинились реалізоцентрово налаштовані письменники того часу (І.Франко, І.Нечуй-Левицький, С.Єфремов), що зумовило драматичний чи навіть трагічний флер доби, що особливо відобразився в долі Кобринської.

У висновковій частині монографії (дисертації) чітко сформульовані основні спостереження й узагальнення. Список використаних джерел, який налічує 664 позиції, промовисто переконує в ґрунтовному фаховому підході авторки до вирішення поставлених завдань.

Дослідження А.І. Швець належним чином апробоване, авторські ідеї та ключові моменти праці висвітлено в доповідях на численних міжнародних і всеукраїнських конференціях, семінарах, симпозіумах, викладено в 32 публікаціях, у тім числі в монографії, статтях у фахових вітчизняних і закордонних періодичних виданнях та джерелі, що входить до наукометричних баз. Автореферат дисертації повністю відображає основні положення наукового дослідження.

Високо оцінюючи наукову працю А. І. Швець, хочу долучитись до дискусії, яка зазвичай супроводжує новаторські і ґрунтовні дослідження, і висловити кілька пропозицій:

1. Біографічний метод, застосований А. І. Швець, став дієвим інструментом розкриття психологічного портрета Кобринської. У цьому прочитується тяглість дослідницької традиції, коли ще на початку ХХ ст. саме біографічний метод став плацдармом для формування психоаналітичних

концепцій. Слушні спостереження дисертантки щодо психотипу письменниці, на основі яких постає тип модерного митця з типовими для нього нарцисизмом, месіанством, підкресленим нонконформізмом, полемічністю, різновекторністю форм і способів самовираження, можна доповнити висновками, уґрунтованими в інтерпретацію «Казок» Кобринської, де оприявлюються візіонерський і психологічний, за юнгівською термінологією, типи творчості при явному домінуванні першого, що зображує надглибинні переживання, для буденної логіки невідомі й незбагненні. Його виявами є ремінісцентна гра, залучення широкого інтертексту світової культури тощо.

2. Відмова дисертантки від «механічного» розподілу ознак реалістичного та модерністського письма у творах Кобринської за відповідними періодами, їх пошук на різних етапах стильової еволюції письменниці є, безперечно, позитивним моментом. Ця позиція, вважаю, була б переконливішою за більш активного прописування її текстів (особливо ранніх) у західноєвропейський контекст. Тоді метафоричну заувагу Д. Лукіяновича, що Кобринська була «за один крок від модерністів» (с. 511), можна було б скоригувати на відстань у «півкроку».

Маркерами новітніх тенденцій у ранніх творах Кобринської є естетизація, характер конфлікту, схильність до циклізації, виразна діалогічність текстів. Так, варіативність оприявлення мотиву краси у «Ядзі і Катрусі» і «Задля кусника хліба» (краса як товар, пріоритет краси фізичної, дисгармонія краси фізичної і моральної; сприйняття іншого простору через красу тощо) суголосна модерністському культу естетичного. Щодо конфлікту, то в «Судії» впізнається типова для раннього модернізму (особливо для «нової» драми, про що писав у «Квінтесенції ібсенізму» Б. Шоу) контроверза між романтиком, філістером і реалістом як внутрішній конфлікт головного героя, який проживає кожен з цих іпостасей. Характерна для творчості багатьох модерністів – від Золя до Джойса і далі до Камю – циклізація властива і Кобринській. Її схильність до діалогу між власними текстами відзначали сучасники, А. І. Швець обґрунтовує це спостереження і щодо «феміністичної трилогії», і щодо діалогу маскулінне – фемінне у її творах, і щодо спільного тематичного й поетикального простору містичного мініциклу. Можливо, вся рання проза Кобринської – це об'єднаний внутрішньою мотивацією цикл-мозаїка характерів і доль, де в центрі кожного твору перебуває протагоніст різного віку і статі, фрагменти власних «світів» яких складають цілісність, висвітлену крізь призму сприйняття дитини («Жидівська дитина»), старої жінки («Янова»), немолодого чоловіка («Судія»), двох – стихійно-раціонального чоловічого і інтуїтивно-іраціонального жіночого («Виборець»). При цьому кожен із персонажів переживає випробування чи радше осяяння, близьке до того, що Дж. Джойс пізніше означить «епіфанією» (пізніше цей мотив увиразний у символістсько-психологічному етюді «Св. Отець Николай»). Саме Джойсових «Дублінців», вважаю, випереджує прозова мозаїка Кобринської (умовно – «Галичани») з її циклічною організацією, мотивами психо-емоційного чи інтелектуального «осаяння», викриттям духовної і соціальної стагнації, які властиві і збірці новел

Дж.Джойса. Але в національно-авторському варіанті Кобринської це фемінна інтерпретація.

У сенсі типологічних збігів, то, окрім не раз означеної дисертанткою рецепції Г.Гауптмана, М. Метерлінка, С. Пшибишевського, у творах Кобринської, вважаю, виразний і «слід» Кнута Гамсуна: у «Liebesahnung», попри вказане нею самою польське джерело (с. 499), це фабула, персонаж-ідеаліст, мотив хвороби, образ жінки-мрії та виразні імпресіоністичні стильові ознаки. У творі «У вирі» рецепція доробку норвезького прозаїка оприявнюється у спільній для обох – і Кнута Гамсуна в романі «Пан», і Кобринської – рецепції ніцшеанських мотивів і образів-символів орла і змії.

Письменниця корелює з модерною традицією і в інший спосіб: мотив сакральної сили слова у її «Казках» можна інтерпретувати як латентну полеміку з Метерлінком, який у своєму «театрі мовчання» наголошує на неспроможності ословити «трагізм щоденного буття», натомість Кобринська акцентує на божественному прояві слова («Судильниці», «Простибіг» та ін.).

3. До тематичного новаторства Кобринської, вважаю, можна зарахувати і розробку мотиву з виразним автобіографічним акцентом – мотив удівства, який інтерпретується письменницею і в реалістичному, і в символічному сенсах: удівство як життєва катастрофа, і як звільнення від тиранії, і як шлях сучасної жінки в суспільстві, що втратило патріархальний домен. Діапазон тлумачень видається типологічно близьким до практики реципіювання Мопассаном мотиву бастарда, тож обидва можна сприймати художньою маніфестацією самопочуття людини в добу *fin de siècle*.

І на останок: мені дуже імponує стиль А. І. Швець як науковця, який гармонійно виважує логіку і ясність викладу, сучасну наукову термінологію із упізнаваною авторською манерою. Та в тексті є кілька прикрих недоглядів, як-от: Сельма Лагерлеф зі шведської нобеліантки стала швейцарською (С. 519), неофольклоризм – «нефольклоризмом» (С. 518), а останній принаймні у ХХ ст. російський цар Микола Олександрович – Миколою Миколайовичем (С. 682). Щоправда, це ніяк не знижує високої якості праці і вагомості висновків, як і зауваження, що радше є «запрошенням» до подальшого дослідження.

Отже, особистість і епоха перетворюються в монографії А. І. Швець на площини, які перетинаються: осягнення українського модерну як культурного явища через формування жіночої мистецької традиції неминуче приводить до постаті Кобринської, драматизм долі якої є відображенням драматизму доби. Знаково, що у праці, у титулі якої ім'я Аріадни, активно задіяний саме біографічний метод, основоположник якого Ш. Сент-Бев, окреслюючи завдання літературознавця-«біографа», також скористався символікою нитки: «найважливіше для біографа великого письменника – це вловити, осмислити, проаналізувати <...> його два буття – нове <...> і приховане <...> – тоді ви можете сказати, що знаєте цього поета, що осягнули саму суть його <...>. І тоді <...> вам легко наблизитися до генія великого поета – нитка, яка вказує шлях, у вас у руках, вам залишається лише йти за нею». Переконана, що А. І. Швець це цілком вдалося.

Результати проведеного дослідження значущі і для практики, зокрема мають перспективу застосування в подальшому вивченні творчості Наталії Кобринської та українського письменства порубіжжя загалом на засадах мультиконцептуальності, у навчальних посібниках з історії української літератури та для спецкурсів, присвячених жанрово-тематичному розмаїттю української літератури межі століть.

Отже, вважаю, що монографія «Жінка з хистом Аріадни: Життєвий світ Наталії Кобринської в генераційному, світоглядному і творчому вимірі» є самостійним і завершеним, ґрунтовним науковим дослідженням, результати якого є значним досягненням для розвитку сучасного українського літературознавства. Вона відповідає вимогам п. п. 9, 11,12,13 «Порядку присудження наукових ступенів», затвердженого постановою КМУ № 567 від 24.07.2013 р. (зі змінами, внесеними згідно з Постановами КМУ № 656 від 19.08.2015 р. та № 1159 від 30.12.2015 р., та №567 від 27.07.2016 р.), а її автор – Швець Алла Іванівна – цілком заслуговує на присудження наукового ступеня доктора філологічних наук за спеціальністю 10.01.01 – українська література.

Офіційний опонент

доктор філологічних наук, доцент,

професор кафедри світової літератури

Інституту філології

Київського університету імені Бориса Грінченка

Гальчук О.В.

